

М. М. Ясинок,
доктор юридичних наук,
професор кафедри правосуддя
Сумського національного аграрного університету

УДК 347.91/.95

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК ВАЖЛИВА ГАРАНТІЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Присвячено проблемам доступу особи до правосуддя, виконанню судових рішень та тим пропозиціям, які сприяли б реальній можливості звернення особи до суду, оперативному розгляду справ у судах та вчасному виконанню судових рішень у відведенні законом термін.

Ключові слова: доступ до правосуддя, позов, правова допомога, судовий збір, судові рішення, примусове виконання.

Суспільний розвиток кожної країни, безумовно, досягає висот демократії в разі наявності відкритого, прозорого, демократичного та справедливого судочинства. Разом з тим підходи до правосуддя в цивільних чи кримінальних справах як особливого виду державної діяльності характеризуються постійною їх зміною. Це є об'єктивною реальністю, оскільки правосуддя не є догматично сталою категорією, не дивлячись на те, що історично, наприклад, цивільний процес усе ж є доволі консервативною галуззю права. У той же час така консервативність стосується лише судової процедури, зокрема самої процесуальної форми, суб'єктного складу судових процесів, процесуальних прав сторін, третіх осіб, їх представників тощо. Враховуючи той факт, що історія судочинства нараховує не одне тисячоліття, ми можемо зробити висновок, що десятки поколінь у різних країнах привносили в судову процедуру притаманні їм особливості, які згодом набували класичного їх сприйняття. Таким чином, правосуддя не є надбанням окремої особи чи якоїсь групи осіб, це є надбанням людства. Людство завжди піклувалося про те, щоб доступ до правосуддя, не дивлячись на всі історичні складнощі цього питання, був якнайбільш спрощеним.

Сьогодні держава як законодавець розробляє, приймає, змінює та ратифікує всі законодавчі акти в країні. З урахуванням цього саме держава створює умови щодо доступу до правосуддя, деталізуючи їх в окремих законодавчих актах. Зокрема Цивільний процесуальний кодекс України закріплює право особи на доступ до цивільного правосуддя, зазначаючи, що кожна особа має право в порядку, встановленому законом, звернутись до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів (ст. 3 ЦПК України). Отже, право особи на судовий захист передбачено законом. Разом з тим це ще не означає, що таке право вже само по собі є захищеним. Окрім права, особа повинна ще мати можливість щодо реалізації такого права. Таким чином, наявність права та його реалізація є різними категоріями.

Ось чому інститут доступу до правосуддя не регулюється якимось окремим законодавчим актом, оскільки це поняття є не лише правовим, а і соціальним. Таким чином, кожен законодавчий акт, який у тій чи іншій мірі стосується правосуддя, ким би він не був прийнятий, повинен виходити з того, що доступ до правосуддя є природним правом людини, а тому на це її право ніхто не може

спокушатись, якими б благими намірами це не мотивувалося. У цьому розумінні доступ до правосуддя є синтезом закону і моралі, гуманізму і справедливості.

Сьогодні “доступ до правосуддя”, на жаль, визначається не лише матеріально-правовими, але і фінансовими можливостями особи та тими процесуальними умовами, які законодавець створює, пред’являючи певні вимоги до форми і змісту процесуальних документів, їх оплати судовим збором, вартості правової допомоги та експертних висновків, які можуть мати місце як при зверненні до суду, так і під час судового розгляду. Таким чином, доступ до правосуддя є актуальним питанням сьогодення. Така актуальність полягає в тому, що законодавець, з одного боку, сформувавши посилену змагальну модель судочинства, яка на тлі більш ускладненого матеріального та процесуального законодавства є доволі складною, а з іншого — доступ до правосуддя пов’язаний із значними матеріальними витратами з точки зору судових, правових та технічних послуг. І це ще не все, оскільки правосуддя завжди пов’язується з оперативним розглядом справ та безумовним виконанням судових рішень у відведений законом строк. Таким чином, доступ до правосуддя — це поняття доволі широке, оскільки воно охоплює весь процес від можливостей звернення до суду до безумовного виконання судових рішень. У зв’язку з цим інститут доступу до правосуддя потрібно розглядати як комплексний інститут, оскільки доступ до правосуддя — це створені державою такі юридично-правові умови, при яких кожна особа, яка вважає, що її права, свободи чи інтереси кимось порушені, має реальну можливість звернутися до суду, сподіваючись на оперативний та справедливий судовий захист, який направлено на відновлення порушених прав, свобод чи інтересів з обов’язковим та безумовним виконанням судових рішень у відведений законом строк. Виходячи з такого висновку, ми можемо говорити про складові частини цього поняття.

Такими частинами є:

- а) реальна можливість кожної особи відповідно до законодавства подати до суду свій позов;
- б) оперативна та безумовна справедливість судового розгляду;
- в) обов’язкове та безумовне виконання судових рішень у відведений законом строк.

Розглянемо кожну із цих складових.

За радянських часів вся система реальної влади була сконцентрована на партійному рівні. З урахуванням таких обставин, питання “доступу до правосуддя” розглядалось у звуженому його розумінні, оскільки значна частина спірних питань, які знаходились у сфері сімейних, трудових, цивільних, житлових правовідносин регулювались не правом, а партійними органами, а спірні відносини, які стосувались земельних, фінансових, податкових прав, прав власності на засоби виробництва, публічних спорів тощо, взагалі не були предметом судового розгляду. Все це й обумовлювало незначний об’єм звернень людей до суду. Так, в середньому з 1980 року по 1990 року в суди України кожного року надходило близько 400 тис. цивільних справ, з яких 300 тис. складала справи про розлучення та аліменти. Це обумовило незначний об’єм юридичної допомоги з боку адвокатури та привнесенням в судову процедуру жорсткого партійно-слідчого процесу з його контролем над всіма, без виключення, стадіями цивільного судочинства. Таким чином, партія повністю контролювала судочинство, виконуючи заповіт В. І. Леніна, що не можна “... выпускать из своих рук ни малейшей возможности рассмотреть вмешательство государства в гражданские отношения” [1, с. 412]. У цьому зв’язку в 1992 році перший заступник Голови Верховного Суду України П. Г. Цупренко зазначав: “... десятиріччями судову владу не сприймали як владу. Вона існувала для виконання вказівок зверху” [2, с. 88].

З проголошенням в 1991 році Акта незалежності України та прийняттям у 1996 року нової Конституції в Україні було започатковано новий етап розвитку державності, а разом з цим і судоустрою та нових процесуальних процедур, які

вже ґрунтувалися на демократичних засадах, оскільки в державі стрімко почали розвиватись ринкові відносини, а відповідно до цього виникали все нові і нові правові питання, які потребували свого вирішення. Це, у свою чергу, призвело до реформування не лише самої судової системи, а і прийняття нового матеріального та процесуального законодавства. Поява господарських, адміністративних судів, зміни, які відбулися в системі судів загальної юрисдикції, призвели до появи нових процесуальних кодексів. В Україні було оновлено Цивільний, Сімейний, Кримінальний, Кримінально-процесуальний, Цивільний процесуальний кодекси. Кардинально змінилися земельні правовідносини. Усе це не могло не вплинути на відкритість судової системи, оскільки законодавець зняв усі обмеження на звернення до суду з будь-яких питань, у яких виникав спір. Разом з цим судочинство стало складнішим і більш дорожчим.

Сьогодні кожна особа має право на звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий відкритий підхід законодавця сприяв тому, що у 2009 році до судів загальної юрисдикції надійшло 5 млн. 423 тис. справ та матеріалів [3, с. 20]. У 2010 році їх кількість уже становила 6 млн. 415 тис. справ [4, с. 18], а у 2011 році до цих же судів надійшло 7 млн. 416 тис. справ [5, с. 29].

Усе це мало місце тому, що доступ до правосуддя є гарантованим не лише Конституцією України, Цивільним процесуальним кодексом чи Законом України “Про судоустрій і статус суддів”, а і міжнародними документами правового характеру, зокрема Міжнародним пактом про громадянські і політичні права людини, відповідно до якого громадянин має право на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на основі закону (ст. 14 Пакту), Загальною декларацією прав людини, відповідно до якої кожна людина має право на ефективне відновлення своїх прав (ст. 8 Декларації) та Європейською конвенцією з прав людини, якою гарантується право на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом (ст. 6 Конвенції).

У той же час створення законодавчої бази навіть європейського рівня ще не є вирішенням проблеми доступу до правосуддя, оскільки це лише одна із його складових. Необхідно мати реальні умови для звернення до суду.

Такими умовами є:

- а) доступність до правової допомоги;
- б) невеликий судовий збір;
- в) простота процесуального законодавства.

Такі умови і характеризують реальну можливість особи на звернення до суду.

Доступ до правової допомоги є одним із складових понять, які формують зміст поняття доступу до правосуддя, оскільки правова допомога в умовах безробіття, низького рівня заробітних плат для великої кількості людей є занадто дорогою, а звідси і недосяжною. Розуміючи це, держава намагається послабити фінансовий тиск на особу, яка має намір звернутися до суду в питаннях отримання кваліфікованої юридичної допомоги. У зв'язку з цим, 8 липня 2011 року Верховною Радою України було прийнято Закон “Про граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах” (далі Закон). Відповідно до ст. 1 цього Закону вартість правової допомоги “не може перевищувати 40 відсотків встановленої законом мінімальної заробітної плати у місячному розмірі за годину участі особи, яка надала правову допомогу”. Сьогодні розмір такої оплати в реальному обрахуванні складає 440 грн., виходячи із мінімальної заробітної плати, яка з 1 жовтня 2012 р. становить 1 118 грн. За дві години роботи по складанню позовної заяви вартість юридичних послуг сягає вже 880 грн. Таким чином, за незначний позов до суду особа повинна викласти майже тисячу гривень. Якщо ж адвокат візьме доручення на ведення справи у суді, такі послуги можуть вирости в п'ять,

шість, а то і більше разів. Це означає, що доступ до правосуддя навіть по доволі нескладних справах є проблемним навіть для осіб із середнім достатком, не говорячи вже про бідні прошарки населення. Розуміючи це, законодавець в 2011 році прийняв Закон України “Про безоплатну правову допомогу” [6]. Разом з тим відповідно до цього Закону первинну і вторинну правову допомогу може отримати лише незначна кількість людей, оскільки для отримання безоплатної правової допомоги середньомісячний сукупний дохід сім’ї повинен бути нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого відповідно до Закону України “Про прожитковий мінімум”. Крім того, до осіб, які можуть отримати безоплатну правову допомогу, належать інваліди, діти-сироти, безпритульні, діти позбавлені батьківського піклування, особи, які стали жертвами насильства в сім’ї, біженці тощо. При цьому навіть такі особи повинні подати звернення до суб’єкта надання первинної безоплатної правової допомоги, яке буде розглянуто такими органами у передбачені ст. 10 цього Закону строки.

Як бачимо, безоплатну правову допомогу може отримати доволі незначна кількість людей, які складають найбідніші прошарки населення, але таку бідність ще потрібно довести.

У той же час відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України “Про судовий збір”, прийнятого 8 липня 2011 р., судовий збір справляється відповідно до мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року. Це означає, що якщо за Декретом Кабінету Міністрів України “Про державне мито” від 1993 року позов, наприклад, про розірвання шлюбу, оплачувався державним митом в розмірі 8 грн. 50 коп., то з 1 листопада 2011 р. сума судового збору була підвищена більш ніж в десять разів і складала 94 грн. 10 коп., а з 1 січня 2012 р. при збільшенні розміру мінімальної заробітної плати до 1 073 грн. збільшився і розмір судового збору, який тепер складає 107 грн. 30 коп. При майнових спорах найменша ставка судового збору до 1 листопада 2012 р. становила 188 грн. 20 коп., а після 1 січня 2012 р. вже була 214 грн. 60 коп. Отже, судовий збір при збільшенні мінімальної заробітної плати постійно збільшується, що в умовах бідності населення є суттєвим чинником. Про те, що це справді суттєвий чинник, підтверджує і судова статистика, яка безапеляційно зазначає, що в 2011 році суди загальної юрисдикції відкрили 899,7 тис. судових проваджень, що на 52,2 % менше, ніж у 2010 році [5, с. 35]. Це означає, що громадяни практично перестають звертатися до суду (зростання звернень до суду досягається за рахунок матеріалів про адміністративну відповідальність, яких, наприклад, в 2011 році було 3,8 млн.). Таке занадто різке зменшення звернень людей до судів за захистом своїх порушених прав, свобод чи інтересів не пов’язується з тим, що в суспільстві стали менше порушувались права, свободи чи інтереси людини. Це є наслідком не зовсім виважених підходів законодавця до вирішення питань, пов’язаних з доступом людини до правосуддя. Ці питання є дуже важливими для кожної країни, оскільки доступ до правосуддя є демократичними основами, які характеризують наявність демократії в країні.

Крім того, ті справи, які стали предметом судового розгляду, потребують оперативності та якості їх розгляду, оскільки ці питання з року в рік є проблемними для нашого правосуддя. Так, у 2009 році місцеві суди по першій інстанції закінчили 1 млн. 830 тис. цивільних справ, з яких 335,8 тис. були судові накази, 75,7 тис. справ окремого провадження, 247,4 тис. заочних рішень. Разом з тим з порушенням строків, передбачених ЦПК України, було видано 8,9 тис. судових наказів та розглянуто 157,3 тис. цивільних справ позовного та окремого провадження. При цьому понад 3 місяці розглядалося 78,1 тисяч справ, понад 1 рік — 15,2 тисяч. Нерозглянутими залишилось 300,7 тис. справ. При цьому в апеляційному порядку було оскаржено 112,3 тисячі судових рішень, з яких кожне четверте рішення було скасовано. Крім того, скасовано 14 тис. судових ухвал [3, с. 27–29].

У 2010 році з ухваленням рішення розглянуто 1 млн. 398 тис. справ позовного та окремого провадження. При цьому, з порушенням процесуальних строків було розглянуто 213 тис. справ та видано 11 тис. судових наказів, з яких 2,5 тис. було скасовано. Із 293,7 тис. заочних рішень було скасовано 13,8 тис. В апеляційному порядку було скасовано 54,7 тис. судових рішень та 15 тис. ухвал.

У 2011 році з ухваленням судового рішення було розглянуто 765,3 тис. цивільних справ. При цьому, з порушенням строків було розглянуто 116,6 тис. цивільних справ та видано 7,8 тис. судових наказів. В апеляційному порядку було скасовано та змінено 47,5 тис. судових рішень і ухвал, а в касаційному порядку Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ та Верховним Судом України було скасовано і змінено 5,2 тис. цивільних справ [5]. Таким чином, Верховний Суд України вимушений був визнати, що як оперативність, так і якість ухвалення місцевими судами судових рішень значно погіршилася, і це при тому, що кількість суддів у судах суттєво збільшилася. Це призвело до того, що в 2011 році на кінець квітня до Європейського суду з прав людини надійшло 10 950 скарг, а на кінець року Україна посіла п'яте місце серед країн Європи за кількістю заяв до Європейського суду з прав людини [7, с. 9]. Якщо до цього додати, що на сьогодні реально виконується лише 40 % судових рішень [8, с. 17], то можна зробити висновок про те, що в цілому судова система працює неефективно. У зв'язку з цим більшість людей реально позбавлена можливостей щодо доступу до правосуддя, з точки зору фінансових можливостей, оперативного та якісного правосуддя.

Однією з підстав до низької оперативності та якості судових рішень є нестабільність цивільного процесуального законодавства, особливо в частині підготовки справ до судового розгляду. Так, ст. 130 ЦПК України, яка діяла в редакції 2004 року до 7 липня 2010 р., передбачалося, що попереднє судове засідання як підготовча частина у справі є обов'язковим, оскільки це є однією із стадій цивільного судочинства. На це звертав увагу і Пленум Верховного Суду України в своїй постанові № 5 від 12 червня 2009 р. п. 6 [9]. Разом з тим за новою редакцією ч. 7 ст. 130 ЦПК України зазначає, що "Попереднє судове засідання не є обов'язковим. Питання про необхідність його проведення вирішується суддею під час відкриття провадження у справі". Тобто тепер не норма права, а сам суддя вирішує, потрібна чи не потрібна йому стадія попереднього розгляду справи. Таким чином, на думку законодавця, кавалерійська атака суддів повинна в обов'язковому порядку привести судову систему до оперативності та якості розгляду справ. Разом з тим практика показує, що за період 2009–2011 років суди з порушенням строків розглянули 635,1 тис. цивільних справ, при цьому 184,3 тис. судових рішень було скасовано. Таким чином, суди за цей період порушили вимоги як матеріального, так і процесуального закону 829,3 тис. разів. Якщо порівняти це з кількістю справ 2011 року, по яких було ухвалено судові рішення, а їх було 765,3 тис., то це означає, що один рік суди України тільки те і робили, що порушували строки розгляду справ та ухвалювали незаконні рішення, що кожного разу тягло за собою порушення принципу оперативності та законності, які є складовими принципу доступу до правосуддя. Причина цього та, що судді вносять до судових засідань непідготовлені справи, а під час безпосереднього розгляду справи починають знаходити орієнтуватись у наявних правовідносинах. Третина суддів має незначний професійний досвід, у зв'язку з чим вони допускають безліч різних помилок. Країна вже мала аналогічну практику щодо процесуальних спрощень в сорокові роки минулого століття. Тоді судді також мали право розглядати справи відразу без їх підготовки, виходячи із суддівської доцільності, що тягло за собою ухвалення безлічі незаконних рішень, порушень принципу оперативності за рахунок постійних відкладень справ, що сьогодні і відбувається в Україні. Тоді Пленум Верховного Суду СРСР, виправляючи таку ситуацію, прийняв Постанову № 52 від 28 жовтня 1935 р. "Про суворе дотримання процесуальних норм у

цивільному процесі”, де зобов’язав судів в обов’язковому порядку проводити підготовку справ до судового розгляду. Такий підхід дав відчутний результат.

Якщо ж сьогодні порівняти 2011 р., коли було фактично розглянуто 765,3 тис. цивільних справ з вільним трактуванням судьями процесуального законодавства, і 2000 р., коли було фактично розглянуто 910 064 цивільні справи з обов’язковою підготовкою справ до судового розгляду з точки зору якості судових рішень, то в 2011 р. було скасовано 52,7 тис. судових рішень, а в 2000 р. — лише 22 439 таких рішень, хоча у 2000 р. в судах першої інстанції фактично працювало 3 301 суддя [10], а в 2011 р. їх кількість була більше п’яти тисяч.

Таким чином, є нагальна необхідність уніфікувати вимоги ч. 7 ст. 130 ЦПК України до всіх цивільних справ позовного характеру, виклавши ч. 7 ст. 130 ЦПК України у новій редакції: “Попереднє судове засідання є обов’язковим для кожної справи позовного провадження”. Такий підхід дасть можливість не лише оперативно, але і якісно розглядати цивільні справи.

Іншою складовою інституту доступу до правосуддя є обов’язкове та безумовне виконання судових рішень у відведений законом строк.

Це питання пов’язане з обов’язком самої держави виконувати судові рішення на всій її території, що характеризує державу як демократичну та правову. Досліджуючи це питання звернемось до судової статистики. На примусове виконання в 2010 році до ДВС України надійшло 5 млн. 152 тис., виконавчих документів, що на 4 % менше, ніж в 2009 р., але виконано лише 2 млн. 265,4 тис. виконавчих документів, або 44 %. У 2009 році такий відсоток виконання становив лише 40 % [11]. Не краща ситуація щодо виконання судових рішень і в 2011 та 2012 роках. Можна погодитись з тим, що на виконання судових рішень мають вплив і об’єктивні обставини, які пов’язуються із кризовою ситуацією в економіці, у зв’язку з чим відбувається скорочення робочих місць, затримка у виплаті заробітних плат тощо. Проте в більшій мірі є суб’єктивні чинники, які пов’язані з халатним ставленням державних виконавців до своїх службових обов’язків, низьким рівнем знань і практичних навичок, корупційних складових тощо. Такий підхід до виконання судових рішень призвів до того, що в 2011 році до Європейського Суду з прав людини звернулося понад 11 тис. наших громадян. При цьому більша половина таких заяв стосувалася невиконання судових рішень, а з 17 липня 1997 р., тобто з дня ратифікації Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, по 1 січня 2011 р. таких заяв надійшло 30 738, з яких лєвова частка пов’язана саме з невиконанням судових рішень [7, с. 7].

Зазначене свідчить, що ДВС на місцях потребує кадрового укріплення. Для цього потрібно сформувати на базі навчальних закладів окремі факультети з підготовки державних виконавців, оскільки сьогодні вивчення студентами виконавчого законодавства впродовж чотирьох місяців і складання заліку не свідчить про якісну підготовку фахівців у цьому важливому сегменті правової роботи.

Таким чином, ефективність судової системи в цілому оцінюється суспільством виходячи із вчасного розгляду судових справ та оперативного і завершеного виконання судових рішень [12].

Навіть короткий аналіз інституту доступу до правосуддя свідчить про ряд проблем, які потребують негайної уваги з боку законодавця, оскільки ці проблеми, а також проблеми іншого характеру, які пов’язані з підбором і розстановкою суддівських кадрів відчутно впливають на рівень довіри громадян до суду.

Список використаних джерел

1. Ленин, В. И. Письмо Д. И. Курскому с замечаниями на проект Гражданского кодекса (28/II. 1922) [Текст] / В. И. Ленин // Полное собрание сочинений. Издание пятое / Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. — М. : Изд-во полит. лит-ры, 1970. — Т. 44 (июнь 1921 — март 1922). — С. 411–412.
2. Науково-практична конференція з питань ходу судової реформи [Текст] // Право України. — 1992. — № 2. — С. 88–89.

3. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. (за даними судової статистики) [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2010. — № 5. — С. 20–35.
4. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2010 р. (за даними судової статистики) [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 5 — С. 17–33.
5. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2011 р. (за даними судової статистики) [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2012. — № 6. — С. 28–42.
6. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460–VI [Текст] // ВВР. — 2011. — № 51. — Ст. 577.
7. Литвин, В. М. Права людини — передумова розвитку сучасних Європейських народів / В. М. Литвин [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 7. — С. 7–10.
8. Карпачова, Н. І. Омбудсман України та Європейський суд на захисті прав і свобод людини [Текст] / Н. І. Карпачова // Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 7. — С. 15–19.
9. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі досудового розгляду : постанова Верховного Суду України від 12.06.2009 р. № 5 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>.
10. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції в 2000 р. (за даними судової статистики) [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2001. — № 4. — С. 21–27.
11. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2009 р. (за даними судової статистики) [Текст] // Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 5. — С. 17–33.
12. Курило, М. Виконання судових рішень як стратегічна мета судово-правової реформи в Україні [Текст] / Микола Курило, Микола Ясинок // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — № 2/2012. — С. 66–69.

Надійшла до редакції 03.12.2012

Ясьнюк Н. М. Доступ к правосудию как важная гарантия демократического общества

Посвящено проблемам доступа личности к правосудию, исполнению судебных решений, тем предложениям, которые реально могли бы помочь оперативному рассмотрению дел в судах и своевременному исполнению судебных решений в отведённом законом сроке.

Ключевые слова: доступ к правосудию, иск, правовая помощь, судебный сбор, судебное решение, принудительное исполнение.

Yasynok, N. M. Access to Justice as an Important Guarantee of a Democratic Society

The article is devoted to the problems of access of a person to justice, execution of court decisions and those suggestions which would really help a person to apply to the court, to consider his case pursuant to the law timely, i.e. according to the terms provided for by the law.

Keywords: access to justice, lawsuit, legal aid, court fee, court decision, enforcement.

